

POMEN ODPRTEGA JAVNEGA PROSTORA V SREDIŠČIH MAJHNIH MEST Z VIDIKA IZVAJANJA STORITEV SPLOŠNEGA POMENA

Mateja VOLGEMUT

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: mateja.volgemut@fa.uni-lj.si

Alenka FIKFAK

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: alenka.fikfak@fa.uni-lj.si

Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK

Univerza v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Jamova 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: alma.zavodnik@fgg.uni-lj.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava fizično pojavnost, pomen in funkcijo odprtega javnega prostora (OJP) v povezavi s storitvami splošnega pomena (SSP) in njihov vpliv na kakovost bivanja za prebivalce majhnih mest v Sloveniji. V raziskavi sta uporabljeni kartografska metoda in anketni vprašalnik. Rezultati so pokazali, da središče mesta lahko opredelimo z lego SSP in OJP. Mesta so zelo različno opremljena z OJP in se razlikujejo tudi po njihovi fizični pojavnosti in funkciji, kar vpliva na zadovoljstvo z bivanjem v njih. Ne glede na to prebivalci OJP pred SSP uporabljajo na dnevni ravni. Tam preživljajo tudi prosti čas in prepoznavajo njegovo prostorsko (kulturno) vlogo.

Ključne besede: funkcija odprtega javnega prostora, storitve splošnega pomena, središča majhnih mest, kakovost bivanja, Slovenija

IL SIGNIFICATO DELLO SPAZIO PUBBLICO APERTO NEGLI CENTRI DELLE CITTÀ PICCOLE DAL PUNTO DI VISTA DEGLI SERVIZI DI INTERESSE GENERALE

SINTESI

Il contributo riguarda l'aspetto fisico, il significato e la funzione dello spazio pubblico aperto (SPA) nel contesto dei servizi di interesse generale (SIG) e il loro impatto sulla qualità della vita degli abitanti delle piccole città Slovene. Per lo studio sono stati utilizzati il metodo cartografico e il questionario. I risultati hanno mostrato che il centro della città può essere definito dalla posizione di SPA e SIG. Le città sono dotate di SPA in modi molto diversi, si differenziano anche nell'aspetto fisico e la funzione del SPA, il che influisce sulla soddisfazione di vivere in città. Indipendentemente da ciò, gli abitanti usano il SPA in fronte del SIG quotidianamente, per trascorrere il loro tempo libero lì e riconoscerne il ruolo spaziale (culturale).

Parole chiave: funzione dello spazio pubblico aperto, servizi di interesse generale, centri di città piccole, qualità della vita, Slovenia

UVOD

Sodobna mesta se nenehno spreminjajo zaradi gospodarske in kulturne globalizacije, demografskih nihanj in migracijskih tokov, stalnega spreminjanja strategij urbanističnega načrtovanja, vedno novih in spreminjajočih se socialnih omrežij ter številnih drugih gospodarskih in socialnih dejavnikov. Srečujemo se s številnimi izzivi, kot so: »vlaganje v konkurenčnost s spodbujanjem obstoječih gospodarskih dejavnosti, inovativnosti in ustvarjalnosti, pa privabljanje tujih naložb in hkrati doseganje vizije modela visoke kakovosti življenja, zlasti v primerih dobre prakse trajnostnega razvoja mest« (Fikfak et al., 2019, 3). Mesta se oblikujejo in spreminjajo obliko v procesih urbanizacije in nastajanja aglomeracij, ki so izid tekmovanja na podlagi velikosti in rasti prebivalstva, konkurence pri zaposlitvah, investicijah in v prometu, ki vodijo do razvoja različnih funkcij in specializacije v prostoru (Cirman et al., 2018). Koncentracija prebivalstva in raznolikih dejavnosti v mestih po eni strani omogoča, da se socialne in gospodarske interakcije pojavljajo vse pogosteje, po drugi pa so omejene prav zaradi njihove koncentracije. Hkrati veliko mest v svojih socialnih, ekonomskih in prostorskih politikah teži k doseganju razvojnih ciljev, kot je visoka kakovost življenja z vključevanjem načel trajnostnega in vzdržnega razvoja. Celoten proces vpliva na urbano ekonomijo in splošno učinkovitost mest in občin tudi v slovenskem prostoru. Odločitev o pristopu k trajnostnemu urbanemu načrtovanju pomeni usklajevanje politik in premišljeno odločanje o lokacijah stanovanjskih, poslovnih ali družbenih dejavnosti, s tem tudi javnih objektov in infrastrukture ter rabe prostora.

V poročilu Komisije za merjenje gospodarske uspešnosti in družbenega napredka (Stiglitz et al., 2009) je bilo izpostavljeno, da se vprašanje trajnosti dejansko nanaša na kakovost življenja. Pogosto se za merjenje kakovosti bivalnega okolja uporablja Mercerjeva lestvica kakovosti bivanja (2019), ki ocenjuje mesta po: varnosti, izobrazbi, higieni, zdravstvenem varstvu, kulturi, okolju, rekreaciji, politični in ekonomski stabilnosti ter javnem prometu. Raziskovalci so razvili še vrsto drugih lestvic, ki v vrednotenje vključujejo tudi elemente razvoja družbe. Preverjanje stanja kakovosti življenja se v članicah Evropske unije izvaja z Evrop-

sko raziskavo o kakovosti življenja EQLS, 2003–2016, ki jo dopolnjuje Eurofoundova elektronska podatkovna zbirka statističnih kazalnikov kakovosti življenja EurLIFE (Eurofound, 2016). Iz leta 2016 so podatki organizirani v kategorije, ki se nanašajo na kakovost življenja, družbe in javnih storitev (Eurofound, 2017), kar nedvomno zajema tudi kazalnike kakovosti odprtega javnega prostora¹ (v nadaljevanju: OJP) v urbanem okolju (Fikfak, 2019).

Z raziskovanjem mestnih središč z vidika raziskovanja OJP so se ukvarjali v številnih študijah (Frieden & Sagalyn, 1989; McBee, 1992; Loukaitou-Sideris & Banerjee, 1998), predvsem v velikih mestih (Lockwood, 1996; Holt, 1998; Howland, 1998). Mnogo manj raziskovalcev (Robertson, 1999), študij in projektov (ESPON 1.4.1, 2006; ESPON TOWN, 2014) se osredotoča na proučevanje razvoja in notranjega ustroja majhnih mest. Nekateri slovenski raziskovalci pa so se poglobili v pregled stanja z vidika razvoja in opremljenosti majhnih mest z OJP (Simoneti, 1997; Goličnik, 2005 in 2006; Nikšič, 2006; Zapušek Černe, 2009; Goličnik & Ward Thompson, 2010; Jankovič Grobelšek, 2011; Vertelj Nared, 2014; Vertelj Nared & Zavodnik Lamovšek, 2015). Splošna ugotovitev je, da je OJP v majhnih mestih prav tako pomemben za kakovost življenja njihovih prebivalcev kot v velikih mestih. Sociologi in urbani geografi (Kos, 2008; Uršič, 2008; Rebernik, 2010) namreč navajajo, da se je tudi v majhnih in srednje velikih mestih v Sloveniji pričel proces umikanja mestnih funkcij na obrobje, posledica pa je zamiranje mestnih središč. Poseben primer selitve OJP so obalna mesta, v katerih obalne promenade vse bolj prevzemajo funkcijo urbanih javnih površin² (Čok & Bolčič, 2018). Ob tem se odpira vprašanje umestitve centralnih dejavnosti³ v mestni prostor. Razporejene naj bi bile namreč tako, da se preseže razdeljenost mesta na kraj bivanja in kraj dela. Pomembno je razumeti, da je »mestnost« način vsakodnevnega življenja v mestu in ne le fizična, temveč tudi pojavna oblika mestnega središča (Jakhel, 1979).

Kakovostne prostorske ureditve⁴ OJP so pomembne za identiteto in prepoznavno vrednost mest. OJP omogoča posameznikovo možnost izbire in neposredne socialne in družbene interakcije ter hkrati dolgoročno vpliva na skupnostno rast in razvoj. Prispevek se zato osredotoča na pojav OJP v majhnih mestih glede na

1 Čeprav se v veljavnem Zakonu o urejanju prostora (ZURP-2, 2017) in Uredbi o prostorskem redu Slovenije (2004) uporablja termin »območje javnih zelenih in grajenih odprtih površin«, smo se zaradi ožje tematike tega prispevka in že objavljenih sorodnih člankov in drugih strokovnih del odločili, da tudi v tem prispevku obdržimo v stroki ustaljen izraz »odprti javni prostor« oziroma krajše OJP.

2 Z javnim prostorom je povezanih nekaj ključnih pojmov: podoba mesta (angl. image of the city), privlačnost za pešačenje (angl. walkability), raba izključno za pešce (angl. pedestrianization), všečnost (angl. likability) in prostor kot kraj (angl. sense of place, placeness, identity).

3 Centralne dejavnosti lahko opredelimo kot družbene, oskrbne in storitvene dejavnosti državnega ali lokalnega pomena, ki prebivalcem: a) izboljšujejo kakovost življenja in socialno varnost (storitve splošnega pomena kot so promet, šolstvo, zdravstvo, upravne in kulturne inštitucije; EU Commission, 2019) in b) zagotavljajo zadovoljevanje osnovnih potreb (druge storitve, kot sta trgovina in storitvena obrt).

4 Kakovostne prostorske strukture so skladni sestavi naravnih in ustvarjenih sestavin prostora, zlasti pomembni za identiteto in prepoznavno vrednost prostora, ki tvorijo značilne oblike ali vzorce v prostoru, na primer značilne vedute naselij ali posameznih objektov, značilne kulturne krajine ali poselitvene vzorce (Uredba o prostorskem redu Slovenije, 2004).

lokacijo v mestu pa tudi glede na odnos s centralnimi dejavnostmi, s posebnim poudarkom na storitvah splošnega pomena⁵ (v nadaljevanju: SSP). OJP v povezavi s SSP predstavlja prostor socialne⁶ interakcije v mestu in je ključen pri zagotavljanju splošnega zadovoljstva z bivanjem v mestu ter zagotavljanju trajnostnega uravnoveženega prostorskega razvoja (Nova atenska listina, 2003; Leipziška listina, 2007; United Nations Development Programme, 2007) in doseganju trajnosti v vseh treh dimenzijah: sociološki, ekološki in ekonomski. OJP v interakciji s SSP s številnimi vlogami in funkcijami spodbuja aktivno mobilnost (pešačenje, kolesarjenje) in večanje stopnje družbene interakcije, kar podpira tudi razvoj lokalne ekonomije (Fikfak, 2007). Slednje (ne)posredno vpliva tudi na fizično (rekreacija) in psihično (druženje, socializacija) zdravje ljudi (Wolch et al., 2014) ter ima mnoge druge raznovrstne pozitivne učinke v interakciji z uporabniki – prebivalci in obiskovalci. V tem okviru se sprašujemo, kako ljudje dojemajo socialne interakcije in ali večja stopnja uporabe OJP pomeni tudi višjo kakovost OJP. V prispevku zato želimo odgovoriti na zastavljeno delovno hipotezo, ali OJP⁷ v interakciji s SSP zagotavlja večje zadovoljstvo z bivanjem v majhnih mestih ter hkrati soustvarja in nadgrajuje njihovo mestotvornost.

Vloga in pomen odprtega javnega prostora

OJP ima po mnenju številnih v uvodu že navedenih avtorjev ključno vlogo pri ustvarjanju občutka prepoznavnosti mest in deluje kot pomemben nosilec vsebin in vrednot v najširšem pomenu. Vendar opredelitev OJP ni enoznačna, saj nekateri avtorji menijo, da je OJP zapletena, spremenljiva in zato težko opredeljiva vrsta prostora (Staeheli & Mitchell, 2008). Lehrerjeva (2007) ugotavlja, da je OJP predvsem socialni prostor, ki ga ustvarjajo različne prakse ljudi. Dešman (2008) pravi, da je OJP po definiciji prostor ali območje, ki je dostopen vsem, ne glede na raso, spol, socialni status, starost idr. Je dovteten, občutljiv, demokratičen in pomemben prostor ter varuje pravice skupin, ki ga uporabljajo (Carr et al., 1992). OJP je točka, kjer se izvajajo različne dejavnosti, kar ustvarja skupnost, naj bodo to vsakodnevni opravki ali občasne aktivnosti (Carr et al., 1992).

Na nastanek OJP vplivajo tudi centralne dejavnosti (Mumford, 1969; Carr et al., 1992), predvsem SSP pa tudi druge funkcije, ki služijo prebivalcem za zadovoljevanje vsakodnevnih potreb. S tega vidika ima OJP integrativno funkcijo v povezavi s centralnimi dejavnostmi v mestnem središču (Jakhel, 1977) in je bistven za izboljšanje kakovosti življenja v mestih. Hkrati je OJP podvržen neprestanim spremembam, tako v vsebinskem kot v oblikovnem smislu. V angleški študiji (Mean & Tims, 2005) je nazorno prikazano, da so mnoge potrebe, ki določajo način zaznave OJP, pogosto neotipljive. Tako je izpostavljeno, da osrednji ideal OJP kot »odprtega in brezplačnega prostora za vse ljudi« vse bolj spodkopava osredotočanje na varnost in ustvarjanje neopredeljenih prostorov brez ključnih značilnosti, ki bi privlačile različne vrste uporabnikov in njihovo zadrževanje. Gehl in Gemzøe (2001) celo trdita, da dober OJP izginja zaradi pojava avtomobila, in ne zaradi privatizacije prostora ali novih tehnologij. Carmona in sodelavci (2008) definirajo OJP predvsem z vidika nadzora, torej načina dostopa. OJP se na splošno nanaša na vse dele grajenega in naravnega okolja, javnega in zasebnega, urbanega ter ruralnega prostora, ki so dostopni vsem pod enakimi pogoji, torej ne nujno brez omejitev (Vertelj Nared, 2014). Kot takega ga razumemo in uporabljamo tudi v tem prispevku.

Nekatere definicije se naslanjajo na fizično pojavnost OJP kot domeno urbanističnega oblikovanja (Jackson, 1984; Brown, 2006; Carmona, 2010). Jasno je, da se v sodobnem pojmovanju OJP nanaša na vse širše oblike njegove fizične pojavnosti. Stiles (2011, 5) pravi, da OJP »ne vključuje le parkov in vrtov, mestnih trgov in stanovanj, odprtih območij, ampak zajema celotno nepretrgano matriko nepozidanih zemljišč v mestih«. Po njegovem mnenju je zato OJP temeljni del mestne infrastrukture. V okviru pojavnosti OJP posameznikove aktivnosti potekajo v različnih oblikah. Gehl (2006) opredeljuje tri ravni aktivnosti, in sicer: 1. nujne (vsakdanji opravki), 2. izbirne (rekreacija, opazovanje, sprehajanje) in 3. družbene (pogovor z ljudmi, srečanje s prijatelji, druženje). Vertelj Naredova (2014) v raziskavi o vlogi OJP kot podpori urbanemu razvoju v slovenskih

5 SSP je koncept (ESPON SeGI, 2013), ki omogoča posamezni državi članici, da postavi mejo med tem, kaj bi morale biti (in kaj ni) vključeno v opredelitev storitev, ki bi se morale javno (davčno) financirati. V EU so SSP opredeljene kot »tržne in netržne storitve, ki jih javni organi razvrstijo kot splošne in za katere veljajo posebne obveznosti javnih storitev« (Commission of the European Communities, 2001). Novejši dokumenti poleg tradicionalnih SSP vključujejo tudi storitve na trgu dela, izobraževanje, zdravstveno varstvo, varstvo otrok, socialno varstvo, kulturo ali (socialno) stanovanje, saj uvajajo spremembe v socialni perspektivi EU. Prispevek pa se osredotoča na SSP, ki so jih avtorji (Nared et al., 2016) po zgledu iz Poročila o prostorskem razvoju Slovenije (Fonda et al., 2016) in ESPON-ove študije SeGI (2013; angl. SGI – Services of General Interest) omejili na štiri poglobitve funkcije: javna uprava, sodstvo, zdravstvo in šolstvo.

6 »Socialno okolje, socialna resničnost, njen vpliv, spoznavanje in oblikovanje lahko poteka zgolj na podlagi interakcije posameznikov z njihovim okoljem in drugimi posamezniki v njem« (Repovš, 2000, 91).

7 Na preoblikovanje OJP sta vplivala procesa komercializacije in potrošništva (Sorkin, 1992; Zukin, 1995) ter privatizacija (Trancik, 1986; Zukin, 1995; Banerjee, 2001; Madanipour, 2003). Raznolike dejavnosti so se selile na zasebne primestne lokacije, oblikovane kot naku-povalna središča. Zato lahko ugotavljamo, da je del vsebine, vezane na OJP, povezan z globalno trgovino, preživljanjem prostega časa in zabavo. To pa ni cilj razprave tega prispevka.

Preglednica 1: Izbrana merila in kazalniki za širši (funkcijska in morfološka merila) ter ožji (formalna merila) izbor mest.
Table 1: Selected criteria and indicators for a broad (functional and morphological criteria) and narrow (formal criteria) selection of small towns.

Merilo	Kazalnik		Širši izbor mest
Funkcijsko (Nared et al., 2016)	- javna uprava (občina, zavod za zaposlovanje, policijska postaja, center za socialno delo, pošta) - šolstvo (vrtec, osnovna šola, glasbena šola) - zdravstvo (zdravstveni dom, lekarna, dom upokojecev) - sodstvo (okrajno sodišče) - kulturne dejavnosti (knjižnica, kulturni dom) ⁸		Ajdovščina, Brežice, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Gornja Radgona, Grosuplje, Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Kočevje, Krško, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Litija, Ljutomer, Ormož, Piran, Postojna, Radovljica, Sevnica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Šentjur, Škofja Loka, Šmarje pri Jelšah, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Velenje, Vrhnika, Žalec
Morfološko (Drozg, 1998)	srednjeveška in modernistična zasnova	- izoblikovana zasnova	Ajdovščina, Brežice, Črnomelj, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Kamnik, Krško, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Ljutomer, Radovljica, Sevnica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Škofja Loka, Tolmin, Velenje, Vrhnika, Žalec
		- neizoblikovana zasnova	Cerknica, Litija, Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Trebnje
	modernistična zasnova	- izoblikovana zasnova	Domžale, Trbovlje
		- neizoblikovana zasnova	Grosuplje
			ožji izbor mest
Formalno (Statistični urad: SURS, 2018)	število prebivalcev		
	v obravnavanem majhnem mestu	v pripadajoči občini	
	5000–7000	14.500–16.000	Litija, Slovenske Konjice
	7500–12.000	20.001–26.000	Grosuplje, Slovenska Bistrica, Škofja Loka
	10.000–15.000	16.001–20.000	Trbovlje
	10.000–15.000	26.001–36.000	Domžale, Kamnik

mestih ugotavlja, da prevladujejo nujne aktivnosti, sledijo jim družbene in šele nato izbirne aktivnosti. SSP so dejavnosti, ki niso izključno vezane na eno ali drugo obliko socialnih interakcij in aktivnosti.

Prispevek izhaja iz predpostavke, da zaradi sodobnih procesov razvoja urbanega prostora lokacija OJP ni več vezana le na mestna središča, temveč se pojavlja predvsem tam, kjer se razvijajo za prebivalstvo atraktivne storitve (na primer trgovske in prostočasne). V zvezi z uvodoma zastavljeno delovno hipotezo se zato postavlja raziskovalno vprašanje, ali je zato vloga OJP v mestnih središčih šibkejša in ali ima pomen le še v navezavi s SSP. Glede na postavljeno vprašanje sta bila raziskana pomen in vloga lokacije SSP v odnosu do OJP v središčih majhnih mest. Z vidika kakovosti bivanja pa tudi, katere OJP prebivalci majhnih mest najpogosteje uporabljajo (tip, pomen in lokacija OJP).

METODE IN PODATKI

Raziskava OJP in njegove interakcije s SSP v središčih majhnih mest je temeljila na kombinaciji različnih metodoloških pristopov, ki so omogočili

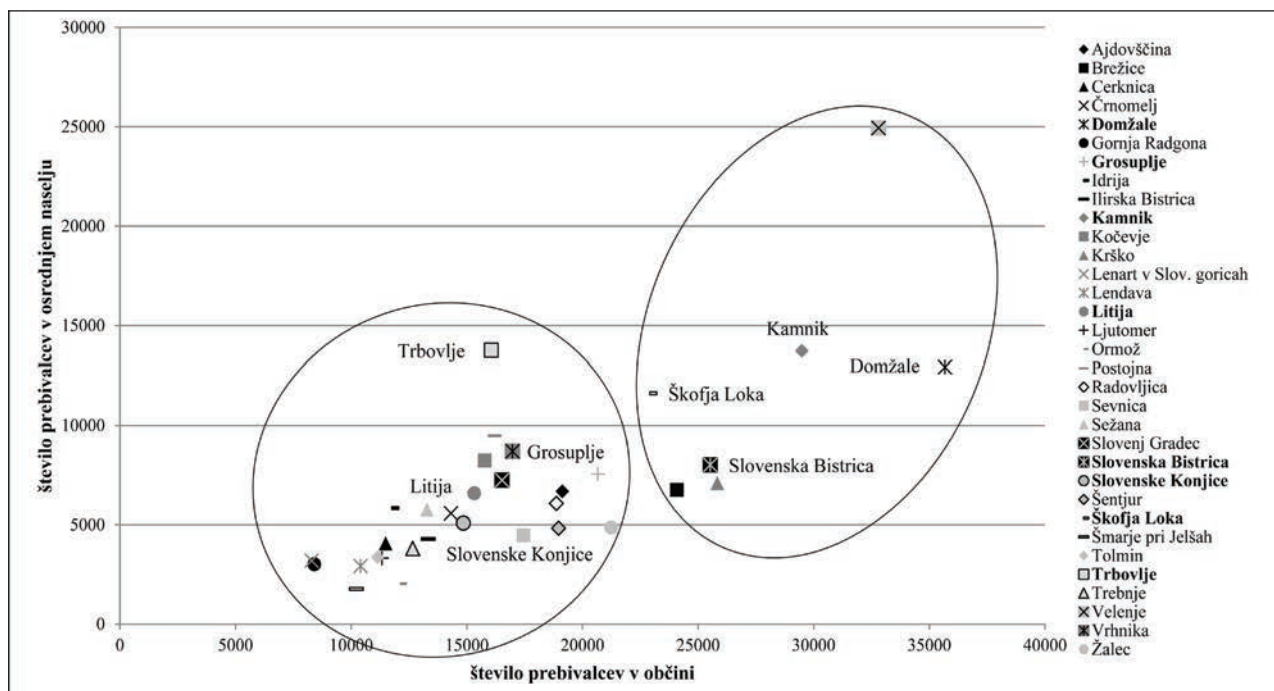
celovito analizo izbranih majhnih mest v Sloveniji. Odločitev za izbrano kombinacijo metodoloških pristopov in tehnik lahko utemeljimo na podlagi študija literature (Robertson, 2001; Carmona et al., 2008; Carmona, 2010). S ciljem kontinuitete raziskovanja OJP v majhnih mestih smo se oprli tudi na Vertelj Naredovo (2014), ki se je v svoji doktorski nalogi ukvarjala s pomenom in vlogo OJP v majhnih mestih.

Metodološki pristop je v prvi fazi temeljil na izdelavi dveh naborov majhnih mest v Sloveniji. Na ožjem naboru je bila izdelana prostorska analiza osmih mest s kartografsko metodo. Dobljeni rezultati so bili nato preverjeni na širšem izboru 33 mest (slika 1) z anketnim vprašalnikom.

Raziskava je bila zaključena s sinteznim delom, v katerem je bila uporabljena korelacijska analiza med pogostostjo uporabe OJP (promenada, osrednji trg ali osrednji park, prostor ob vodi, OJP v interakciji s SSP in drugimi centralnimi dejavnostmi) v mestnem središču ter zadovoljstvom z bivanjem v mestu. Dodatno smo namreč želeli potrditi pomen in vlogo OJP v središčih mest ter pomen OJP v interakciji s SSP. V tem delu raziskave smo preverili še, ali obstaja povezava med pogostostjo uporabe

⁸ Naštete javne storitve so v članku opredeljene s pojmom SSP. Širša skupina mest je bila izbrana glede na kazalnik okrajno sodišče, ožji izbor pa na podlagi vseh naštetih SSP.

Slika 1: Razporeditev mest v dve podobni skupini glede na število prebivalcev v izbranem mestu in njegovem zaledju (območje pripadajoče občine).

Figure 1: Division of cities into two similar groups according to the number of inhabitants in the selected city and its hinterland (area of the associated municipality).

različnih vrst OJP v mestih z zasnovano mestnega središča (morfološko merilo, preglednica 1), urejenostjo ter opremljenostjo mestnega središča z OJP (glede na tip OJP, preglednica 2). Ta del analize je bil izveden s hierarhičnim združevanjem mest (drevesni diagram) v značilne skupine.

Izbor majhnih mest za raziskavo

Za opredelitev in izbor majhnih mest Slovenije je bila uporabljena študija Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij (Prosen et al., 2008), v kateri je opredeljenih 82 majhnih mest⁹. Študija je kljub časovni odmaknjenosti še vedno dobra podlaga za tovrstne raziskave. Nadaljnji izbor majhnih mest (preglednica 1) je za potrebe te raziskave potekal na podlagi funkcijskega merila (povzeto po Nared et al., 2016) in morfološkega merila (povzeto po Drozg, 1998). Za potrebe podrobne prostorske analize smo zožili izbor mest glede na dodatno formalno merilo (število prebivalcev v majhnih mestih).

V drugem koraku raziskave je bil na podlagi formalnega merila (preglednica 1) opredeljen ožji izbor osmih mest, saj sklepamo, da prebivalci širšega zaledja

občine uporabljajo SSP v mestu, ki je praviloma tudi občinsko središče¹⁰. Najprej so bila mesta z metodo voditeljev (angl. *K-means clustering*) razporejena v dve podobni skupini glede na število prebivalcev. V manjši skupini so mesta: Brežice, Domžale, Kamnik, Krško, Slovenska Bistrica, Škofja Loka in Velenje, v drugi skupini pa ostalih 26 mest. Iz vsake skupine so bila izbrana po štiri mesta, pri čemer je bilo ponovno upoštevano tudi morfološko merilo, saj je bila s tem dosežena tudi večja raznolikost obravnavanih mest glede na njihovo zasnovano (slika 1). Za vseh osem mest (slika 2) je bila nato narejena podrobnejša prostorska analiza na podlagi kartografske metode.

Na podlagi prvega merila smo oblikovali nabor 34 majhnih mest (slika 2), ki so enakomerno zastopana po vseh statističnih regijah. Piran se od ostalih mest razlikuje, saj je SSP razpršen po različnih naseljih (Piran, Portorož in Lucija). Zato je bil Piran izločen, nabor pa skrčen na 33 mest. Izbrana mesta so bila nato na podlagi morfološkega merila razporejena v štiri skupine (preglednica 1), pri čemer prevladuje skupina mest z izoblikovanim srednjeveškim in modernističnim središčem. Na izboru vseh 33 mest je bila v nadaljevanju izvedena širša analiza z anketnim vprašalnikom.

⁹ V nadaljevanju za majhno mesto uporabljamo krajši izraz mesto. Daljšo zvezo še vedno uporabljamo povsod, kjer je to potrebno zaradi jasnosti.

¹⁰ Razen v primeru večjih (mestnih) občin ali občin z regionalnim središčem (Velenje, Brežice, Krško idr.), kjer ima majhno mesto le vlogo manjšega lokalnega središča (na primer SPRS, 2004).

Preglednica 2: Izbrani tipi OJP, upoštevani v raziskavi majhnih mest.**Table 2: Selected types of open public space included in the small town survey.**

Tip	Podtip	Primeri
A/ Naravni prostor	naravni prostor	<i>reka, potok, naravna danost, morska obala, kanal</i>
	zelene površine	<i>zeleni pas ob cesti, gozd, travnik</i>
B/ Urbani prostor	zelene urbane površine	<i>park, vrt, urbani gozd, pokopališče, urejen prostor ob vodi, park za rolkanje, igrišče, športno igrišče, proga</i>
	grajen odprt mestni prostor	<i>trg, promenada, ulica zaprta za promet, tržnica, trg pred cerkvijo</i>
	prostor za gibanje	<i>državna cesta, občinska cesta, ulica in pločnik, železnica, podhod, avtobusno in železniško postajališče, bencinska črpalka</i>
	servisni prostor	<i>parkirišče, servisno dvorišče, območje proizvodne in industrijske dejavnosti</i>
	nedefinirani prostor	<i>prostor za obnovo, zapuščen prostor, prehodni prostor</i>
	stanovanjska krajina	<i>urejeni odprti prostor, namenjen prebivalcem sosese</i>
	OJP pred stavbami SSP	<i>odprti prostor v navezavi na stavbe SSP</i>

Kartografska metoda

Prostorska analiza je bila opravljena s ciljem opredelitve fizične pojavnosti OJP v majhnih mestih ter njihove prostorske interakcije s SSP. V zgoraj opredeljenih osmih mestih (slika 2, preglednica 1) je bila izdelana v letih 2017 in 2018. Raziskovanje je potekalo na podlagi kabinetnega dela (fotointerpretacija) z javno dostopnimi podatki in podatki iz drugih uradnih evidenc ter je bilo dopolnjeno s terenskim delom. Izvedeno je bilo v treh korakih:

Določitev lokacije SSP in vrste stavb (Uredba o razvrščanju objektov,¹¹ 2018) v izbranih mestih na podlagi zemljiškega katastra, katastra stavb in registra nepremičnin (GURS, 2016). Uporabljeni so bili tudi Ajpesovi podatki (2019) in podatki s spletne strani PISO (2019). Stavbe smo opredelili še podrobneje glede na dejansko rabo dela stavbe¹² (GURS, 2016).

Opredelitev tipa (preglednica 2), lokacije in funkcije OJP (slika 3 prikazuje primer izdelane analize na primeru Domžal) na podlagi zemljiškega katastra, katastra stavb in digitalnega ortofoto posnetka (GURS, 2016) ter spletne strani PISO (2019). Uporabljena tipologija OJP je predstavljena v preglednici 2. V raziskavi skladno z uvodno opredelitvijo OJP nismo preverjali lastništva površin.

Opredelitev lokacije in površine središča majhnega mesta na podlagi sinteze rezultatov prvih dveh analitičnih korakov.

Anketni vprašalnik

Namen anketnega vprašalnika je bil preveriti splošno zadovoljstvo prebivalcev z bivanjem v mestu glede na opremljenost mest z OJP in SSP. Cilj raziskave je bil ugotoviti, kje prebivalci mest uporabljajo OJP in ali zaznavajo drugačen pomen OJP pred SSP in pred drugimi centralnimi dejavnostmi ter katero območje opredeljujejo kot središče mesta. Izhajali smo iz predpostavke, da so mesta po površini in funkciji različno opremljena z OJP in SSP ter drugimi centralnimi dejavnostmi in jih prebivalci zato različno uporabljajo, tako po načinu kot po pogostosti.

Anketa je bila izvedena s spletnim orodjem 1KA (<https://www.1ka.si/>; odprtokodna aplikacija za spletno anketiranje) v obdobju od 5. 10. 2018 do 5. 1. 2019. Izvedena je bila na vzorcu 33 mest (preglednica 1 in slika 2). Anketni vprašalnik je bil vsebinsko zasnovan v petih tematskih sklopih (14 vprašanj) ter posebej dodanem demografskem sklopu (7 vprašanj). Glede na vsebino tega prispevka v nadaljevanju predstavljamo le rezultate petih vprašanj (preglednica 3). Rezultati ankete

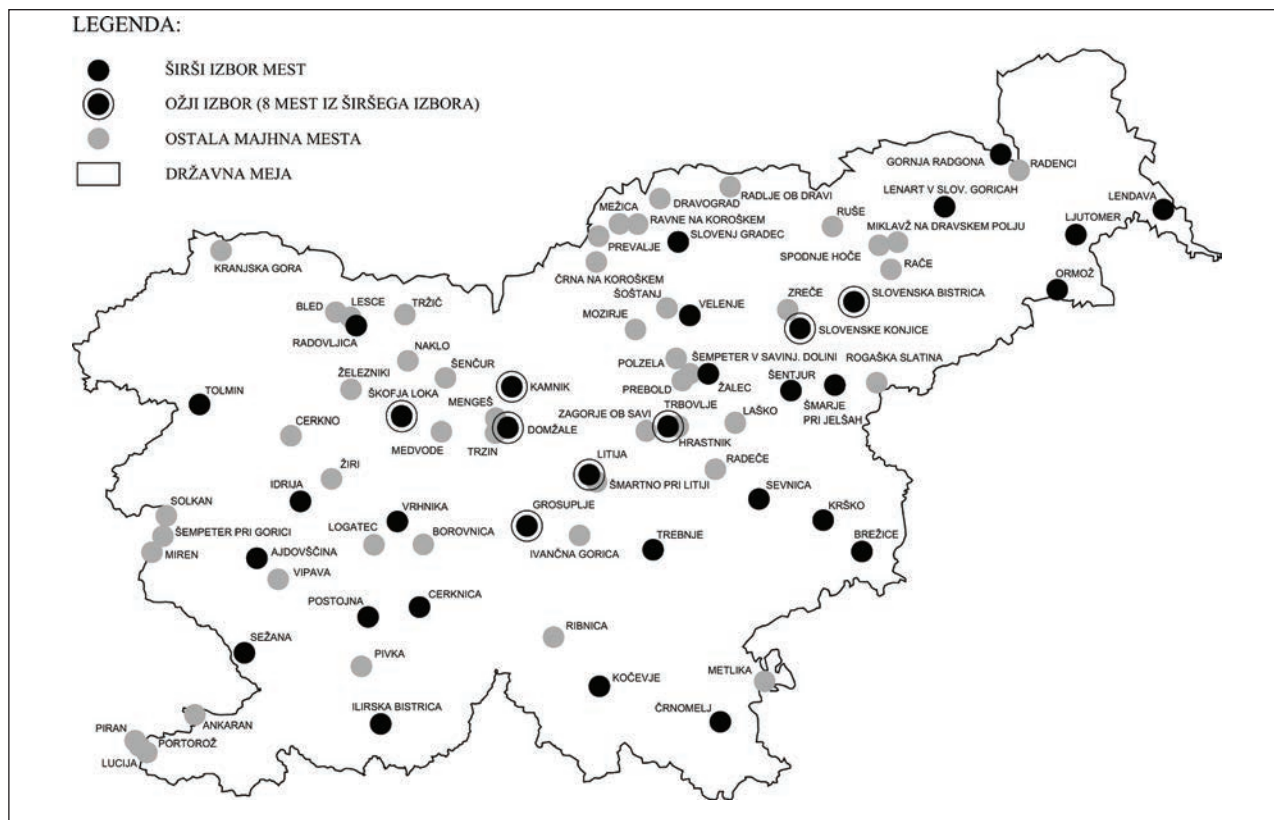
11 Uredba o razvrščanju objektov (Uradni list RS, št. 37/18): enostanovanjske stavbe, večstanovanjske stavbe, stanovanjske stavbe za posebne družbene skupine, poslovne in upravne stavbe, trgovske stavbe in stavbe za storitvene dejavnosti, stavbe za promet in stavbe za izvajanje komunikacij, industrijske in skladiščne stavbe, stavbe splošnega družbenega pomena.

12 Šifrantni registra nepremičnin in katastra stavb: št. 35331-6/2018-5, datum: 20. 2. 2018 (GURS, 2016).

Preglednica 3: Vsebinski sklopi in vprašanja iz anketnega vprašalnika, ki se nanašajo na raziskovanje interakcije med OJP in SSP ter so zajeti v tem prispevku.

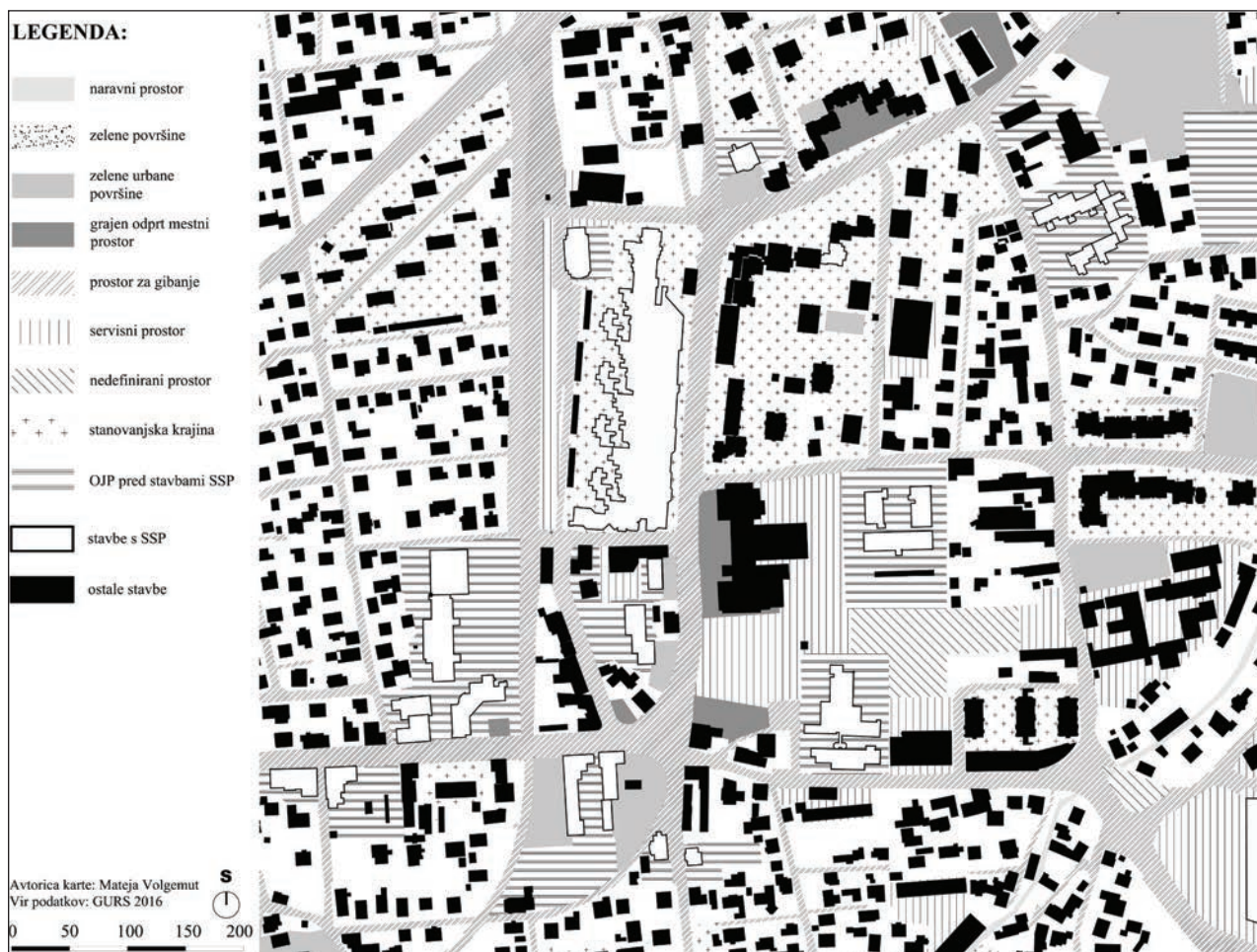
Table 3: Content sets and questions from the questionnaire that relate to research of the interaction between open public space and services of general interest and are covered in this article.

Vsebinski sklop	Ključne raziskovalne vsebine in število respondentov	Tip vprašanja
A_Mesto	zadovoljstvo z bivanjem v mestu (N=2488)	Kako prebivalci na splošno opredelijo zadovoljstvo z bivanjem v mestu?
B_Središče mesta	opredelitev oziroma zaznavnost: območja središča mesta (N = 1888), območja uporabe SSP (N = 1838), območja uporabe drugih centralnih dejavnosti (N = 1798), območja uporabe OJP (N = 1799), območja za ogled (N = 1827), območja bivališča (N=1831)	Kje prebivalci najpogosteje opredelijo območje središča mesta? (npr.: največkrat uporabljajo SSP, največkrat uporabljajo druge centralne dejavnosti, največkrat uporabljajo OJP, se jim zdi najbolj zanimiv za ogled obiskovalcev, kjer bivajo)
C_Odprti javni prostor	opremljenost središča z OJP: količina/obseg OJP (N=1909); pogostost uporabe različnih vrst OJP: promenada (N= 2387), osrednji trg (N= 2291), osrednji park (N= 2242), prostor ob vodi (N= 2224), OJP SSP (N= 2236), OJP drugih centralnih dejavnosti (N= 2235)	S katerimi tipi OJP je opremljeno središče mesta? Kako pogosto se uporabljajo različni OJP v mestu? (glede na tipe OJP, podane v preglednici 2)
D_Storitve splošnega pomena	vloga/funkcija OJP v interakciji s SSP (N = 2184)	Kakšna je interakcija OJP glede na SSP? (npr.: veličasten mestni prostor, orientacijska točka v mestu, prostor za opravljanje nujnih opravkov, prostor za občasno zadrževanje in prostor za preživljanje prostega časa)

Slika 2: Prikaz izbora majhnih mest glede na izbrano funkcijsko, morfološko in formalno merilo.
Figure 2: The map shows selected small towns according to the selected functional, morphological and formal criteria.

Slika 3: Prikaz različnih tipov in lokacije OJP v odnosu do SSP na primeru mesta Domžale.

Figure 3: Presentation of different types and locations of open public spaces in relation to the services of general interest – case of the town of Domžale.

so bili obdelani s programsko opremo Excel in SPSS. Podporo pri izvedbi ankete¹³ so zagotovile občine, ki so obvestile svoje občane o njenem poteku in namenu. Hkrati je bila povezava do spletne ankete posredovana lokalnim medijem, ki so prav tako pozvali občane k izpolnjevanju vprašalnika. Spletni vprašalnik je izpolnilo v celoti skupaj 1798 (delno pa 7110)¹⁴ anketirancev. Na vprašanja, ki se po vsebini nanašajo na prispevek, je odgovorilo od 1798 (vprašanje o središču mesta; vsebinski sklop B) do 2488 prebivalcev izbranih mest (vprašanje o zadovoljstvu z bivanjem v mestu; vsebinski sklop A).

REZULTATI

Pomen interakcije odprtega javnega prostora s storitvami splošnega pomena za kakovost bivanja

Preveritev odnosa OJP in SSP je pokazala, da je njuna lokacija ključna za določitev območja središča mesta, ki se sicer med mesti razlikuje zaradi njihove neponovljive zasnove, strukture, oblike, podobe, umeščenosti v naravni prostor idr. Za razumevanje interakcij med OJP in SSP je pomemben tudi tip stavbe, v katerega so umeščene

13 Na anketni vprašalnik je odgovorilo več žensk kot moških (72,1 % žensk in 27,9 % moških). Največ anketirancev je srednje starosti (41–60 let, 52 %) in starih od 21 do 40 let (35,8 %). Manj je starejših (61 let ali več, 9,6 %) in najmlajših (do 20 let, 2,5 %). Največ je ljudi z višjo, visoko šolo ali fakulteto (62 %), najmanj pa z manj kot srednjo šolo (1,4 %). Vmes so tisti s srednjo šolo (25,3 %) in s podiplomsko izobrazbo (11,3 %). Največ anketirancev je zaposlenih v mestu, kjer stanujejo (52,9 %). Najmanj pa je tistih, ki niso zaposleni, kamor sodijo tudi upokojenci, dijaki in podobno (14,3 %). Skoraj tretjina jih je zaposlenih v drugem mestu (32,8 %). Večina anketiranih živi v hiši (76,3 %), izrazito manj pa v stanovanjskem bloku (23,7 %). Prav tako je prevladujoče število tistih, ki v mestu živijo že več kot 20 let (72,4 %), sledijo jim tisti, ki so v mestu do 20 let (14,2 %), do 10 let (7,4 %) in do 5 let (6 %).

14 Anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja. Glede na tip raziskave so bili upoštevani vsi odgovori ankete, ki so izpolnjene bodisi v celoti bodisi delno, izločene pa so prazne ankete.

Preglednica 4: Tipi in lokacija OJP ter njihova zastopanost v obravnavanih mestih.**Table 4: Types and locations of open public spaces and their representation in the cities analysed.**

Mesto OJP	Domžale	Grosuplje	Kamnik	Litija	Slovenska Bistrica	Slovenske Konjice	Škofja Loka	Trbovlje
Naravni prostor	potok		reka	reka	potok	kanal in potok	reka	potok
Zelene površine		zeleni pasovi ob cesti in travnik		zeleni pas ob cesti			zeleni pas ob cesti, travnik	zeleni pas ob cesti, travnik
Zelene urbane površine	park ob poslovnih stavbah	manjši park	osrednji park, manjši park	del urejene poti ob reki	osrednji park, park ob gradu	urejene površine ob potoku, park in osrednji park, park ob poslovnih stavbah	park ob gradu	osrednji park
Grajen odprt mestni prostor	tržnica, razširjen pločnik s spomenikom, trg ob nakupovalnem središču	manjši trg	osrednji trg, promenada, trg ob cerkvi, štirje manjši trgi	razširjen pločnik s spomenikom, trg ob trgovski stavbi, trg ob cerkvi	razširjen pločnik, trg ob cerkvi	promenada, osrednji trg, trg ob cerkvi	osrednji trg, promenada, trg ob trgovski stavbi	trg ob nakupovalnem središču
Prostor za gibanje	državna in občinske ceste	državna in občinske ceste	državna in občinske ceste	državna in občinske ceste ter tri bencinske črpalke	državna in občinske ceste	občinske ceste	državna in občinske ceste	državna in občinske ceste
Servisni prostor	eno veliko in več manjših parkirišč ter servisno dvorišče	več parkirišč	parkirišče in servisno dvorišče ob nakupovalnem središču	veliko parkirišče ob velikem stavbnem kompleksu in trgovski stavbi ter servisni dvorišči, manjša parkirišča in industrijsko proizvodno območje	manjša parkirišča	večje parkirišče	tri parkirišča ob velikem stavbnem kompleksu	parkirišče ob trgovsko poslovnem kompleksu
Nedefinirani prostor	zapuščen, prehodni prostor in prostor za obnovo		zapuščen prehodni prostor					
Stanovanjska krajina	tlakovana površina, park in dve otroški igrišči	park in otroška igrišča	tlakovana površina	park in otroško igrišče v stanovanjski soseski			otroško igrišče	tlakovana površina, park in otroško igrišče
OJP pred stavbami SSP	park ob občini, park ob pošti, trg ob banki, park ob stavbi z zdravstveno dejavnostjo, park ob policiji, ograjena otroška igrišča	trg ob občinski stavbi, manjši park ob knjižnici in ograjena otroška igrišča	ograjena otroška igrišča	trg pred šolo, park ob lekarni, ograjena otroška igrišča	ograjena otroška igrišča, park ob občini	otroško igrišče, park ob domu za upokojeince, trg ob sodišču in knjižnici/kulturnem domu	ograjena otroška igrišča, park ob šoli	trg ob kulturnem domu, trg ob občini, ograjeni park in otroško igrišče

SSP.¹⁵ Največji delež stavb je kot vrsta stavbe opredeljen kot stavba splošnega družbenega pomena (40,6 %), druga najboljšeje skupina so poslovne in upravne stavbe (34,3 %). Pri podrobnejši opredelitvi stavbe glede na dejansko rabo dela stavbe (GURS, 2016) pa se je izkazalo, da je največji delež stavb opredeljen kot: javna uprava¹⁶ (24,6 %) in stavbe za predšolsko vzgojo ter osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje¹⁷ (19,2 %). Nekatere stavbe so opredeljene celo kot nakupovalni center¹⁸ (1,3 %) ali garaža v garažni hiši (0,7 %), kjer glede na površino v delu stavbe prevladuje prostor za parkiranje.

Mesta se glede lokacije in velikosti OJP med seboj zelo razlikujejo. Rezultati kažejo (preglednica 4), da so vsa analizirana mesta opremljena z OJP, ki pa se razlikujejo po vrstah, obsegu in načinu uporabe, kot kažejo naslednji primeri. V Kamniku se nahajajo promenada, osrednji trg, trg pred cerkvijo in tlakovane ulice. Zelo podobno je v Slovenskih Konjicah in Škofji Loki. Opisana mesta imajo razširjeno ulico, ki je zaprta za promet, ali večji osrednji trg. V Slovenski Bistrici cesta ni zaprta za promet, zato je OJP prometna cesta z dodanim razširjenim pločnikom. V Domžalah, Grosuplju in Litiji je OJP razširjen del pločnika s spomenikom, v Litiji tudi trg pred cerkvijo in v Domžalah tržnica. Posebej je treba izpostaviti trend selitev SSP v večje večfunkcionalne stavbe (primer Domžal in Litije), pri čemer pa še ni bilo zaslediti, da bi se pred temi stavbami oblikoval tudi nov osrednji OJP.

Zadovoljstvo prebivalcev z odprtim javnim prostorom v majhnih mestih

Odgovori na anketni vprašalnik so pokazali, da so prebivalci na splošno zadovoljni z bivanjem v mestih (povprečje na desetstopenjski lestvici je za vsa mesta skupaj 6,55). Tudi glede priporočila obiskovalcem za ogled mesta bi prebivalci najpogosteje priporočali prav mestno središče (82 % odgovorov). V Litiji so prebivalci najmanj zadovoljni (5,22), v Radovljici pa je ocena najvišja (7,49). Prebivalci mest tudi jasno prepoznajo središče mesta z osrednjim OJP, ki hkrati sovпада z območjem, kjer najpogosteje uporabljajo SSP (64 % odgovorov). Na drugi strani pa prebivalci druge centralne dejavnosti uporabljajo bolj razpršeno, le v 15 % v središču mesta. Glede na podane odgovore, da prebivalci najpogosteje uporabljajo SSP v središču mesta, ki je opremljeno tudi z OJP, lahko potrdimo interakcijo med OJP in SSP, ne pa tudi med OJP in drugimi centralnimi dejavnostmi.

V nadaljevanju so se anketiranci na petstopenjski lestvici opredelili glede vprašanja, ali je v mestnem središču dovolj OJP (slika 4). V posameznih mestih ocena niha od 1,97 (Črnomelj) do 4,14 (Velenje), kar kaže v nasprotju s splošnim zadovoljstvom z bivanjem v mestu večje nezadovoljstvo z

opremljenostjo mestnih središč z OJP. Povprečna ocena je sicer za vsa mesta skupaj 2,91, vendar je v skoraj polovici mest (15) zadovoljstvo nižje od povprečne ocene. Ob tem je pomembno tudi spoznanje, da so z OJP nadpovprečno opremljena mesta z izoblikovano zasnovo mestnega središča, pri čemer so v ospredju starejša mesta s srednjeveško zasnovo (na primer Kamnik, Radovljica, Slovenske Konjice). Mesta z neizoblikovano zasnovo, kot so Cerknica, Litija, Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Trebnje ter mesta z modernistično zasnovo (izoblikovano ali neizoblikovano) Domžale, Grosuplje in Trbovlje, pa so tudi slabše opremljena z OJP. Ti rezultati sovpadajo z rezultati anketnega vprašalnika, kar dodatno potrjuje pomen OJP v središču mesta za kakovost bivanja v mestih ter njihov prispevek k mestotvornosti majhnih mest.

Anketiranci so odgovorili tudi na vprašanje, kateri tipi OJP se najpogosteje pojavljajo v središčih mest in kako pogosto jih uporabljajo (slika 5). Rezultati ponovno kažejo na močno povezavo med SSP in OJP, saj kar 21 % prebivalcev uporablja OJP pred SSP na dnevni ravni. Prav tako visok je odstotek uporabe OJP pred drugimi centralnimi dejavnostmi (18 % na dnevni ravni). Tudi sicer prebivalci majhnih mest največ uporabljajo prav OJP pred SSP oziroma drugimi centralnimi dejavnostmi, medtem ko preseneča podatek, kako malo prebivalcev uporablja zelene površine na dnevni ali tedenski ravni. Najmanj je v uporabi osrednji park (le 4 % na dnevi ravni), medtem ko ga vsaj enkrat letno obišče 33 % prebivalcev majhnih mest. Tudi ti odgovori kažejo na interakcijo OJP s SSP kot pomembnega gradnika urbanega prostora v mestu, ki ga ljudje uporabljajo najpogosteje, običajno celo na dnevni ravni.

Odgovori na dodatno vprašanje o pomenu interakcije OJP s SSP so razkrili, da za prebivalce majhnih mest OJP v povezavi s SSP ni le prostor, kjer se zadržujejo zaradi nujnih opravkov (13 % prebivalcev) in občasnega zadrževanja (34,4 %), temveč tam preživljajo tudi svoj prosti čas (22,3 % prebivalcev). Prebivalci majhnih mest OJP pred SSP v tretjini primerov (30,3 %) ocenjujejo kot urejen prostor, ki je hkrati orientacijska točka v mestu. Poleg tega so prepoznali njegovo prostorsko (kulturno) vlogo, kar zaznajo kot neposredni vpliv na podobo mesta, zato je tudi razumljivo, da bi obisk mestnega središča priporočala večina prebivalcev. Na podlagi rezultatov lahko torej ugotovimo, da pomen OJP v interakciji s SSP presega zgolj funkcijo opravljanja nujnih dejavnosti, kar lahko podkrepimo s primerjavo z ugotovitvami drugih avtorjev (Gehl, 2006).

Sinteza rezultatov

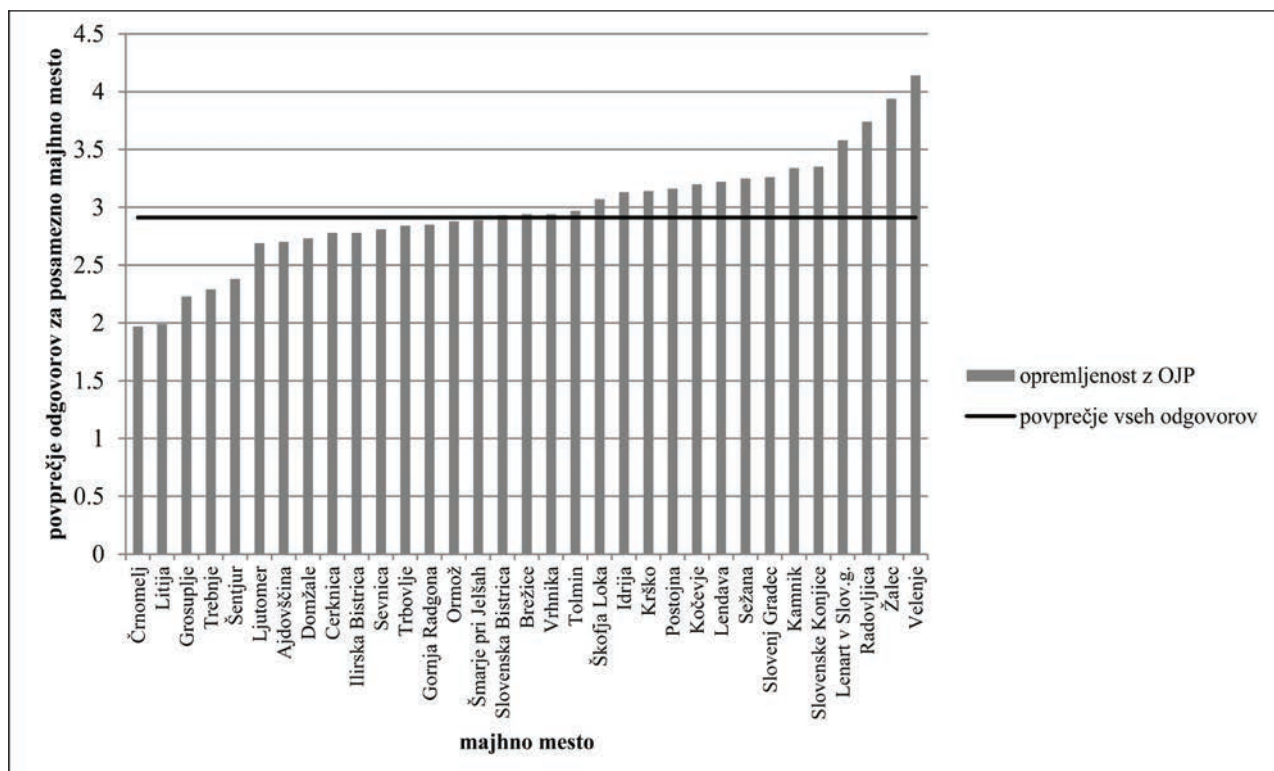
Izvedena korelacijska analiza je pokazala srednjo/zmerno ($r = 0,68$, $p = 1,31 \cdot 10^{-5}$), na meji z visoko/

15 Analiza vrste stavb je bila opravljena na razširjenem vzorcu 22 mest, kar je omogočila dostopnost podatkov PISO (2019). Vzorec mest je obsegal: Brežice, Črnomelj, Domžale, Gornjo Radgono, Grosuplje, Kamnik, Kočevje, Krško, Lenart v Slovenskih goricah, Litijo, Ljutomer, Ormož, Sevnico, Sežano, Slovenj Gradec, Slovensko Bistrico, Slovenske Konjice, Škofjo Loko, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Velenje.

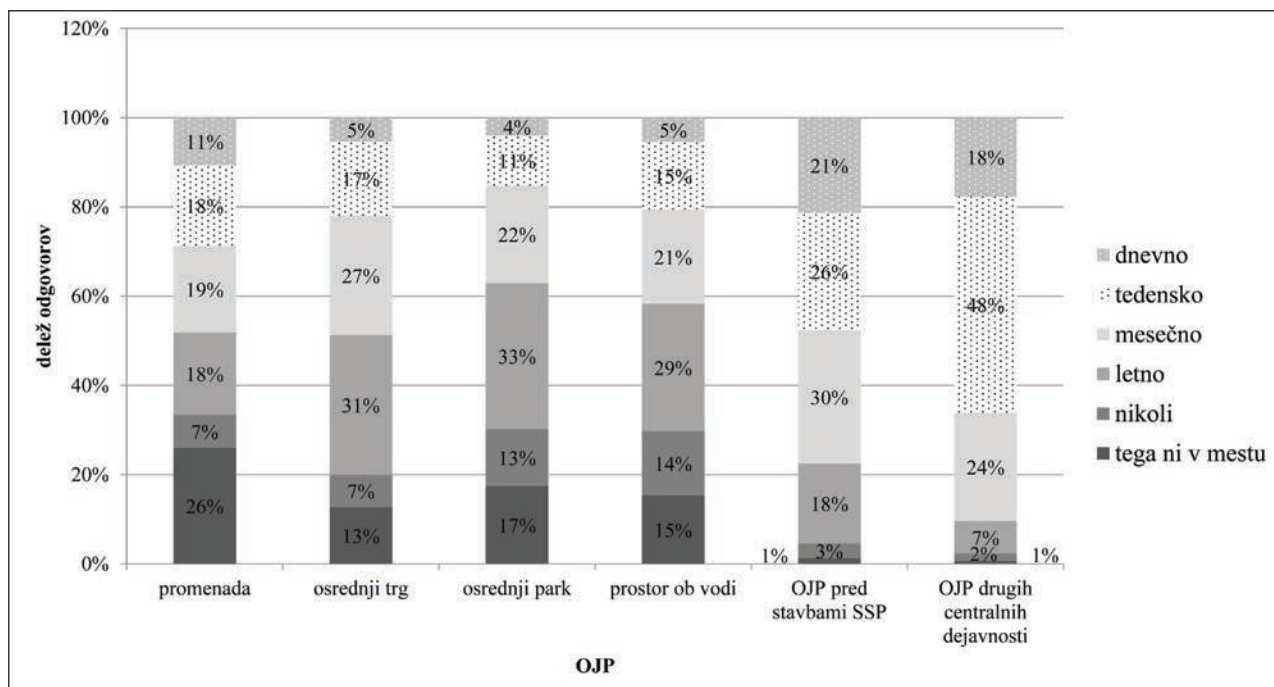
16 Javna uprava – pisarne in poslovni prostori državnih organov lokalnih skupnosti, namenjeni lastnemu poslovanju in poslovanju s strankami.

17 Del stavbe za predšolsko vzgojo ter osnovnošolsko in srednješolsko izobraževanje, vrtec, osnovna šola, srednja šola, gimnazija, jasli, del stavbe za poklicno izobraževanje, del stavbe za visokošolsko in univerzitetno izobraževanje, drugi podobni deli stavbe.

18 Nakupovalno središče, trgovski center, veleblagovnica, drugi podobni deli stavbe.

Slika 4: Prebivalci majhnih mest zelo različno ocenjujejo opremljenost središča mesta z OJP.
 Figure 4: Residents of small towns have very different opinions about the provision of public open space in the city centre.

Slika 5: Tipi OJP, ki so prisotni v središčih majhnih mest, in povprečna pogostost njihove uporabe (v %).
 Figure 5: Types of open public spaces in urban centres of small towns and the average frequency of their use (in %).

Preglednica 5: Povezanost med pogostostjo uporabe različnih vrst OJP in zadovoljstvom z bivanjem v mestu.
Table 5: Relationship between the frequency of use of different types of open public spaces and satisfaction with living in the city.

Urbani prostori	Promenada	Osrednji trg	Osrednji park	Prostor ob vodi	OJP v interakciji s SSP	OJP drugih centralnih dejavnosti
Zadovoljstvo z bivanjem v mestu	$r = 0,68$ $p = 1,31 \cdot 10^{-5}$	$r = 0,38$ $p = 0,029$	$r = 0,29$ $p = 0,096$	$r = 0,38$ $p = 0,028$	$r = 0,26$ $p = 0,138$	$r = 0,22$ $p = 0,221$

Op.: (r = Pearsonov koeficient korelacije, p = vrednost p).

močno, povezanost med pogostostjo uporabe promenade in zadovoljstvom z bivanjem v mestu. Podobno je ugotovljena pozitivna linearna povezanost zadovoljstva z bivanjem v mestu s pogostostjo uporabe osrednjega trga, česar pa ne moremo trditi za povezanost med pogostostjo uporabe osrednjega parka v korelaciji s SSP ali drugimi centralnimi dejavnostmi (preglednica 5).

Rezultati sintezne analize so jasno pokazali, da se mesta med seboj razlikujejo. V drugem delu smo vseh 33 obravnavanih majhnih mest razvrstili glede na uporabljene kazalnike, predstavljene v metodološkem poglavju, v štiri skupine:

1. skupina: mesta s srednjeveško ali modernistično zasnovo, z dobro urejenim in z OJP dobro opremljenim središčem, kjer so prebivalci zelo zadovoljni z bivanjem v mestu (Kamnik, Radovljica, Slovenj Gradec, Slovenske Konjice, Škofja Loka, Velenje in Žalec);

2. skupina: mesta s srednjeveško zasnovo, s srednje dobro urejenim in z OJP srednje dobro opremljenim središčem, kjer so prebivalci zadovoljni z bivanjem v mestu (Brežice, Gornja Radgona, Idrija, Kočevje, Krško, Lenart v Slovenskih goricah, Lendava, Ljutomer, Ormož, Postojna, Sežana, Slovenska Bistrica, Šmarje pri Jelšah, Tolmin in Vrhnika); ta skupina je tudi najštevilčnejša;

3. skupina: mesta z modernistično zasnovo, s slabo urejenim in z OJP srednje dobro opremljenim središčem, kjer so prebivalci manj zadovoljni z bivanjem v mestu; izkazalo se je, da so edino mesto v tej skupini Trbovlje;

4. skupina: mesta s srednjeveško ali modernistično zasnovo, s slabo urejenim in z OJP slabo opremljenim središčem, kjer so prebivalci nezadovoljni z bivanjem v mestu (Ajdovščina, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Ilirska Bistrica, Litija, Sevnica, Šentjur, Trebnje).

ZAKLJUČEK

Z rezultati raziskave smo potrdili delovno hipotezo, da ima lokacija OJP v središču majhnih mest še vedno velik pomen in vlogo za zadovoljstvo z bivanjem v majhnih mestih. Omeniti velja podatek, da so mesta z OJP, še posebej s tlakovanimi površinami, opremljena zelo raznoliko (na primer trg pred SSP, osrednji trg v mestu, trg pred cerkvijo, tlakovana promenada, ulica, zaprta

za promet). Iz tega lahko sklepamo, da tip OJP ni tako pomemben, kot je pomembno to, da je OJP v mestu sploh prisoten. Tudi tip izoblikovane zasnove mestnega središča (srednjeveški ali modernističen) nima velikega vpliva na pogostost uporabe OJP, saj so odgovori na anketna vprašanja pokazali, da prebivalci v vseh majhnih mestih najpogosteje uporabljajo OJP pred SSP (slika 5).

Rezultati so tudi pokazali, da so predvsem prebivalci majhnih mest z izoblikovano zasnovo in urejenim OJP bolj zadovoljni z bivanjem v mestu kot tisti, kjer ima središče mesta neizoblikovano zasnovo ter je v njem manj OJP, ki je tudi slabše opremljen. Izkazalo se je tudi, da na OJP v središču mesta ne potekajo zgolj nujne, temveč tudi izbirne dejavnosti, kar nakazuje, da prav interakcija med OJP in SSP nosi vlogo prostorskega in kulturnega razvoja in da dejansko soustvarjajo ter nadgrajujejo mestotvornost majhnih mest.

Čeprav so mesta s historično zasnovo z OJP bolj opremljena, je umeščenost SSP v njih velikokrat problematična (stari objekti, vprašanje dostopnosti, vlaganja v prenovo idr.). Hkrati se je pokazalo, da je z OJP bolj opremljeno novo urbano središče, ki je nastalo načrtovano. SSP, ki so se razvile kasneje, praviloma zavzemajo večje površine, česar v drobni strukturi srednjeveških mest ni mogoče dobro umestiti oziroma zahteva višje investicije. S tega vidika je metoda za opredelitev središča na podlagi prisotnosti OJP v interakciji s SSP primerna za nadaljnje raziskovanje mest, tudi z vidika upravljanja in urbane ekonomije v mestih. Dodatno razumevanje teh procesov bo utrdilo in omogočilo spremembe z uvajanjem ukrepov, s katerimi bi izboljšali stanje predvsem z vidika privlačnosti OJP za pešačenje, podobe mestnega središča, raznovrstnosti ponudbe in posodobitve SSP ter preprečitve selitve SSP na obrobje mest.

AFILIACIJA

Prispevek je nastal v povezavi z raziskovalnim delom v okviru študijskega programa 3. stopnje, doktorskega študijskega programa Grajeno okolje; znanstveno področje Načrtovanje in urejanje prostora na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani. Šolnino za doktorski študij (3. letnik) je krila Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani.

THE IMPORTANCE OF OPEN PUBLIC SPACES IN SMALL CITY CENTRES FOR THE PROVISION OF SERVICES OF GENERAL INTERESTS

Mateja VOLGEMUT

University of Ljubljana, Faculty of Architecture, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: mateja.volgemut@fa.uni-lj.si

Alenka FIKFAK

University of Ljubljana, Faculty of Architecture, Zoisova 12, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: alenka.fikfak@fa.uni-lj.si

Alma ZAVODNIK LAMOVŠEK

University of Ljubljana, Faculty of Civil and Geodetic Engineering, Jamova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: alma.zavodnik@fgg.uni-lj.si

SUMMARY

The article deals with the physical appearance, meaning and function of open public space (OPS) in the context of services of general interest (SGI) and its impact on the quality of life of inhabitants of small towns in Slovenia. Special emphasis is placed on the working hypothesis that, the OPS in interaction with SGI provide a higher quality of living while simultaneously helping to shape and promote the urban development of small towns. In the study, the cartographic method and the questionnaire were used, and the synthesis of both parts of the study was used, which additionally confirmed the working hypothesis. The results showed that cities are equipped with OPS in very different ways; they also differ in the physical appearance and function of the OPS, which impacts the satisfaction of living in the city. The frequency of their use is influenced by the design of the city centre, the arrangement of OPS and the provision of SGIs. The method of OPS research in interaction with SGI is suitable for further study of cities also from the point of view of urban governance and the urban economy, which will contribute to the decision-making on the OPS regulation to improve the attractiveness of the city centre and increase the supply and modernise SGI.

Keywords: function of open public space, services of general interest, centres of small towns, quality of living, Slovenia

VIRI IN LITERATURA

- AJPES (2019):** Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. Iskalnik po poslovnih subjektih. Dostopno na: <https://www.ajpes.si/> (zadnji pristop: 5. 7. 2019).
- Banerjee, T. (2001):** The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places. *Journal of the American Planning Association*, 67, 1, 9–24.
- Brown, A. (ur.) (2006):** Contested Space: Street Trading, Public Space, and Livelihoods in Developing Cities. Rugby, ITDG Publishing.
- Carmona, M. (2010):** Contemporary Public Space, Part Two: Classification. *Journal of Urban Design*, 15, 2, 157–173.
- Carmona, M., de Magalhães, C. & L. Hammond (2008):** Public Space: the Management Dimension. London and New York, Routledge.
- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G. & A. M. Stone (1992):** Public Space. Cambridge, Cambridge University Press.
- Cirman, A., Pichler-Milanović, N. & M. Balas Rant (2018):** Pregled ekonomskih potencialov slovenskih mest za opredelitev ključnih ukrepov urbanega razvoja. Igra ustvarjalnosti: teorija in praksa urejanja prostora, 6, 12–21.
- Commission of the European Communities (2001):** Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility. Dostopno na: [https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM\(2001\)366&lang=sl](https://ec.europa.eu/transparency/documents-register/detail?ref=COM(2001)366&lang=sl) (zadnji pristop: 7. 9. 2019).
- Čok, G. & J. Bolčič (2018):** Protokol o celovitem upravljanju obalnih območij v Sredozemlju in sodelovanje javnosti pri prostorskih posegih v slovenskem obalnem pasu. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 28, 3, 553–568.
- Dešman, M. (2008):** Javni prostor. *Arhitektov bilten: mednarodna revija za teorijo arhitekture*, 38, 177/178, 1–3, 85–87.
- Drozg, V. (1998):** Tlorisi slovenskih mest. *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede*, 70, 75–90.
- ESPON 1.4.1 (2006):** The Role of Small and Medium-Sized Towns (SMESTO): Final Report. Dostopno na: <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2006/role-small-and-medium-sized-towns> (zadnji pristop: 26. 8. 2016).
- ESPON SeGI (2013):** SeGI-Indicators and Perspectives for Services of General Interest in Territorial Cohesion and Development. Dostopno na: <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/semi-indicators-and-perspectives-services-general> (zadnji pristop: 26. 8. 2016).
- ESPON TOWN (2014):** Small and Medium-Sized Towns: Final Report. Dostopno na: <https://www.espon.eu/programme/projects/espon-2013/applied-research/town-%E2%80%93-small-and-medium-sized-towns> (zadnji pristop: 26. 8. 2016).
- EU Commision (2019):** Social Services of General Interest. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=794&langId=en> (zadnji pristop: 7. 4. 2020).
- Eurofound (2016):** Evropske raziskave o kakovosti življenja (EQLS). Dostopno na: <https://www.eurofound.europa.eu/sl/surveys/european-quality-of-life-surveys> (zadnji pristop: 7. 4. 2020).
- Eurofound (2017):** European Quality of Life Survey 2016: Quality of life, quality of public services, and quality of society. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Fikfak, A. (2007):** Javni prostor kot lokalna razvojna priložnost. *AR: arhitektura, raziskave*, 7, 1, 19–24.
- Fikfak, A. (2019):** Pomen in vloga javnih površin na kakovost življenja v urbanem prostoru. V: Cerkenik, S. & E. Rojnik (ur.): Zbornik 9. konference komunalnega gospodarstva. Ljubljana, GZS, Zbornica komunalnega gospodarstva, 209–217.
- Fikfak, A., Grom, J. P., Konjar, M., Zbašnik-Senegačnik, M., Cirman, A., Balas Rant, M., Nikšič, M., Bizjak, I., Mujkić, S., Gantar, D., Mušič, B. & N. Goršič (2019):** Pregled in analiza razvojnih vizij in potencialov slovenskih mest za opredelitev ključnih ukrepov urbanega razvoja. Zaključno poročilo, Ciljni raziskovalni program "CRP 2017" v letu 2017–18: projekt št. V5–1728. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani.
- Fonda, M., Zavodnik Lamovšek, A., Pogačnik A., Foški M., Drobne S., Golobič, M., Marot, N., Hudoklin, J. & I. Hočevar (2016):** Poročilo o prostorskem razvoju. Ljubljana, Ministrstvo za okolje in prostor, Direktorat za prostor, graditev in stanovanja.
- Frieden, B. J. & L. B. Sagalyn (1989):** Downtown, Inc.: How America Rebuilds Cities. Cambridge, Massachusetts, The MIT Press.
- Gehl, J. & L. Gemzøe (2001):** New City Spaces. Copenhagen, Danish Architectural Press.
- Gehl, J. (2006):** Life between the Buildings: Using Public Space. Copenhagen, Danish Architectural Press.
- Goličnik, B. (2005):** People in Place: a Configuration of Physical Form and the Dynamic Patterns of Spatial Occupancy in Urban Open Public Space. Doktorska disertacija. Edinburgh, Heriot-Watt University, School of Landscape Architecture, Edinburgh College of Art.
- Goličnik, B. (2006):** Vedenjski zemljevidi ljubljanskih trgov in parkov: novi izzivi in pogledi na načrtovanje in urejanje prostora. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- Goličnik, B. & C. Ward Thompson (2010):** Emerging Relationships between Design and Use of Urban Park Spaces. *Landscape and Urban Planning*, 94, 1, 38–53.
- GURS (2016):** Geodetska uprava Republike Slovenije. Zemljiški kataster, Kataster stavb, Register nepremičnin, Register prostorskih enot, Digitalni ortofoto posnetek, Šifranti registra nepremičnin in katastra stavb.

- Holt, N. D. (1998):** Remaking Downtown Denver. *Urban Land*, 57, 4, 54–58.
- Howland, L. (1998):** Resurgence in Downtown Washington. *Urban Land*, 57, 3, 80–84.
- Jackson, J. B. (1984):** The American Public Space. V: Glazer, N. & M. Lilla (ur.): *The Public Face of Architecture: Civic Culture and Public Spaces*. New York, The Free Press, 276–291.
- Jakhel, R. (1977):** Urbanistično planiranje kot dealienacija: kritično razmišljanje glede na družbeni sistem. *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja*, 14, 4, 383–399.
- Jakhel, R. (1979):** Iluzija in resničnost urbanih središč: prispevek h kritiki urbanistične ideologije. *Ljubljana, Cankarjeva založba*.
- Jankovič Grobelšek, L. (2011):** Javni in za javnost odprti prostori sodobnega mesta. Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani.
- Kos, D. (2008):** Polivalentnost javnih mestnih prostorov. *Arhitektov bilten: mednarodna revija za teorijo arhitekture*, 38, 177–178, 60–61.
- Lehrer, U. A. (2007):** Ali je za javni prostor še prostor?: mesta, ki se globalizirajo, in privatizacija javnega. V: Čerpes, I. & M. Dešman (ur.): *O urbanizmu: Kaj se dogaja s sodobnim mestom?* Ljubljana, Krtina, 211–219.
- Leipziška listina o trajnostnih evropskih mestih (2007):** Sprejeta na neformalnem srečanju ministrov, pristojnih za urbani razvoj in teritorialno kohezijo. *Leipzig*, 24. in 25. maj 2007.
- Lockwood, C. (1996):** San Francisco Reclaims its Downtown Waterfront. *Urban Land*, 54, 10, 63–67.
- Loukaitou-Sideris, A. & T. Banerjee (1998):** *Urban Design Downtown: Poetics and Politics of Form*. Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- Madanipour, A. (2003):** *Public and Private Spaces of the City*. New York and London, Routledge.
- McBee, S. (1992):** *Downtown Development Handbook*. Washington, DC, Urban Land Institute.
- Mean, M. & C. Tims (2005):** *People Make Places: Growing the Public Life of Cities*. London, Demos. Dostopno na: <https://lx.iriss.org.uk/content/people-make-places-growing-public-life-cities> (zadnji pristop: 11. 3. 2019).
- Mercerjeva lestvica kakovosti bivanja (2019):** *Quality of Living City Ranking*. Dostopno na: <https://mobilityexchange.mercer.com/Insights/quality-of-living-rankings> (zadnji pristop: 25. 3. 2020).
- Mumford, L. (1969):** *Mesto v zgodovini*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Nared, J., Bole, D., Breg Valjavec, M., Ciglič, R., Černič Istenič, M., Goluža, M., Kozina, J., Lapuh, L., Razpotnik Visković, N., Repolusk, P., Rus, P. & J. Tiran (2016):** Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena. Končno poročilo. Ljubljana, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.
- Nikišič, M. (2006):** Strukturiranost odprtega mestnega javnega prostora v uporabnikovi miselni predstavi. *Urbani izziv* 17, 1/2, 56–62.
- Nova atenska listina (2003):** *The New Charter of Athens 2003: The European Council of Town Planners' Vision for Cities in the 21st century*. Firenze, Alinea Editrice. Dostopno na: <https://patterns.architexturez.net/doc/az-cf-172768> (zadnji pristop: 14. 8. 2018).
- PISO (2019):** *Prostorski informacijski sistem občin. Prostorski podatki*. Dostopno na: <https://www.piso.si> (zadnji pristop: 9. 3. 2019).
- Prosen, A., Zavodnik Lamovšek, A., Žaucer, T., Drobne, S., Soss, K., Milanovič Pichler, N. & M. Sitar (2008):** *Pomen majhnih in srednje velikih mest za razvoj urbanih območij. Zaključno poročilo, CRP »Konkurenčnost Slovenije 2006–2013«*. Ljubljana, Maribor, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Fakulteta za gradbeništvo Univerze v Mariboru.
- Rebernik, D. (2010):** Teorija in praksa prostorskega načrtovanja: prostorski razvoj mest in širših mestnih območij v Sloveniji. *Dela*, 33, 111–127.
- Repovš, G. (2000):** Opredelitev pojma socialna resničnost z vidika interakcije posameznika z okoljem. *Psihološka obzorja* 9, 4, 89–104.
- Robertson, K. A. (1999):** Can Small-City Towns Remain Viable? *Journal of the American Planning Association*, 65, 3, 270–283.
- Robertson, K., A. (2001):** *Downtown Development Principles for Small Cities*. V: Burayidi, M. A. (ur.): *Downtowns: Revitalizing the Centers of Small Urban Communities*. New York, Routledge.
- Simoneti, M. (1997):** *Mestne zelene površine: med ljubiteljstvom in stroko*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Sorkin, M. (ur.) (1992):** *Variations on a Theme Park: the New American City and the End of Public Space*. New York, Hill and Wang.
- SPRS – Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2004):** Uradni list RS, št. 76/2004.
- Staheli, L. A. & D. Mitchell (2008):** *The People's Property? Power, Politics and the Public*. London and New York, Routledge.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & J. P. Fitoussi (2009):** *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Commission on the measurement of economic performance and social progress*. Dostopno na: <https://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr> (zadnji pristop: 15. 6. 2017).
- Stiles, R. (2011):** *Smernice za urejanje prostora. Skupna strategija. Aktivnost 3.3. The Regional Environmental Center, UrbSpace, Evropski regionalni razvojni sklad 2007–2013*. Dostopno na: <http://www.urbanspace.rec.org/files/Joint-Strategy-in-Slovenian.pdf> (zadnji pristop: 17. 2. 2015).
- SURS (2018):** *Statistični urad Republike Slovenije. Demografski podatki*.

Trancik, R. (1986): *Finding Lost Space: Theories of Urban Design*. New York, John Wiley & Sons, inc.

United Nations Development Programme (2007): *Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*. V: *Human Development Report 2007/2008*, Human Development Report. London, Palgrave Macmillan. Dostopno na: https://doi.org/10.1057/9780230598508_1 (zadnji pristop: 17. 2. 2015).

Uredba o prostorskem redu Slovenije (2004): Uradni list RS, št. 122/04.

Uredba o razvrščanju objektov (2018): Uradni list RS, št. 37/18.

Uršič, M. (2008): Ali »mestni zrak« še osvobaja?: vpliv prometa in potrošnje na spreminjanje vloge odprtih javnih prostorov. V: Simoneti, M. & P. Marinček (ur.): *Zbornik predavanj in prispevkov ob mednarodni konferenci*. Ljubljana, Društvo krajinskih arhitektov Slovenije: Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, 83–86.

Vertelj Nared, P. (2014): *Vloga javnega prostora kot podpora urbanemu razvoju na primeru majhnih mest v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani.

Vertelj Nared, P. & A. Zavodnik Lamovšek (2015): *Public Open Space as a Contribution to Urban Development in Small Slovenian Cities*. *Urbani izziv*, 26, special issue, 114–129.

Wolch, J. R., Byrne, J. & J. P. Newell (2014). *Urban Green Space, Public Health, and Environmental Justice: The Challenge of Making Cities 'Just Green Enough'*. *Landscape and Urban Planning*, 125, 234–244.

Zakon o urejanju prostora – ZUreP-2 (2017): Uradni list RS, št. 61/17.

Zapušek Černe, A. (2009): *Krajina kot dejavnik usmerjanja urbanizacije pri načrtovanju stanovanjskih območij*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za krajinsko arhitekturo.

Zukin, S. (1995): *The Cultures of Cities*. Oxford, Cambridge, Blackwell Publishers.